

VELKOMMEN TIL TVED SOGN

Færdsel og ophold

Naturbeskyttelseslovens almindelige regler for færdsel i naturen gælder også i de fredede områder. Særligt understreges, at færdsel i naturen sker på eget ansvar.

Naturbeskyttelseslovens almindelige regler

Der er adgang til at gå og cykle:

- På anlagte veje og befæstede stier i det åbne land og i skove.

Der er adgang til at gå og opholde sig:

- I offentlige skove – også uden for vejene
- I private skove – kun på veje og stier
- På udyrkede arealer, der ikke er hegnede

Private områder har begrænsninger:

- Man må ikke gøre ophold inden for en afstand af 150 m fra beboelsesbygninger i skove og på udyrkede arealer.
- Der er kun adgang fra kl. 7 til solnedgang (nov.-feb. fra solopgang til solnedgang).

Se også folderen »Naturen må gerne betrædes – men træd varsomt«.

Kollektive transportmuligheder

Til området kører buslinie 361 fra Rønde og buslinie 1 fra Ebeltøft.

Stierne

Stierne i det fredede område er private veje med landbrugs-kørsel.

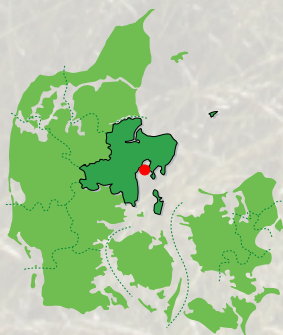
Stierne er afmærkede med lave træpæle med et symbol på.

Ønsker du at vide mere om ture i Århus Amt, kan du se under »Ud i naturen« på amtets hjemmeside: www.aaa.dk/nm

Tips til turen

En kikkert er god at have ved hånden, hvis du er fugle-interesseret.

Ved hensynsfuld færden er du med til at værne naturen til glæde for dig selv og andre. God tur!

Udgiver: Århus Amt,
Natur og Miljø
Tlf. 89 44 66 66

Udgivet: 2003 – juli

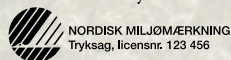
Idé og tekst: Jytte Thorsen

Layout: Gerda Skytte

Fotos: © Natur og Miljø

T0-kort: © Udtregnet på grundlag af tekniske kortdata. Kortets informationer må ikke digitaliseres eller anvendes kommercielt

Tryk: Århus Amts Trykkeri

Tved sogn – ET NÆS PÅ MOLS

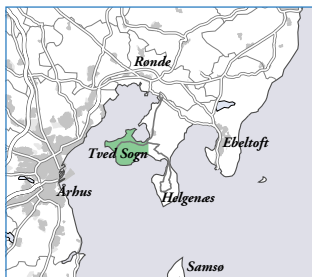

Tved Sogn

– ET NÆS PÅ MOLS

Tved sogn ligger »Hvor Jyllands næse drypper«. Sognet, som engang blev kaldt »Mulnæs«, er det vestlige næs. Helgenæs er det midterste næs, og Ebeltøft-halvøen, som blev kaldt »Hasnæs«, udgør det østlige næs. Tved sogn er den del, man regner for det gamle Mols. Sognets »hoved« Øhoved, Skødshoved og Mols Hoved omkranser sammen med sommerhusområderne et dejligt bakket landbrugsland.

Øhoved

Øhoved mellem Tved og Dejret bestod i stenalderen af 2 øer. Landhævning og aflejring bandt over flere årtusinder øerne sammen, og strandengene blev dannet.

Strandenge er flade, lavtliggende områder ved kysten, som overskyldes af havet. Den saltpåvirkning, som overskyllingen afstedkommer, giver vækstbetingelse for særligt salttålede planter, der er i stand til at regulere saltbalancen. Strandengene, der udgør under en 1/2 % af amtets samlede areal, forbliver kun

danske svømmeænder kan findes ynglende. Strandengene er dog først og fremmest vadefuglenes land. *Vibe, rød-ben, engpiber, dobbeltbekkasin, strandskade, almindelig ryle* m.fl. yngler her. Det gælder også enkelte spurvefugle.

Strandengenes fugleliv er meget følsomt over for menneskelig færden. Dette gælder især i yngleperioden fra ca. 1. marts til 15. juli.

Uden for ynglesæsonen har strandengsarealerne en afgørende betydning som rast- og fourageringspladser for gæs, ænder og vadefugle. Flokke af *grågæs, bjergænder, hvinænder, gravænder* og *ederfugle* kan ses græsse på engene.

Strandengenes planter varierer alt efter, hvor fugtigt der er. *Sandkryb, strand-malurt, kveller* med flere vokser på de fugtige steder. På de højere-liggende steder ses bl.a. *jordbærkløver, hvidkløver* og *engrapgræs*. På de mange tuer af *gul engmyr* vokser planter, som kun findes, hvor jordbunden er tør, bl.a. *engelskgræs* og *bidende stenurt*.

Skødshoved

Århus og 6 km fra Egå har i nyere tid været et landingssted med kro. Der har ingen landgangsbro været, man trak bådene op med »vindvogn«. Folk fra Dejret drev en uregelmæssig færgefart til Århus, og fiskere fra Egå be-

søgte flittigt stedet i deres fladbundede pramme for at fange rejer. Når isen lagde sig tykt over bugten, kørte man over med hestekøretøjer. Men da dampskibsbroen, også kaldet Skødshovedbroen, blev færdig omkring 1900, lukkede kroen. På vejen mod Skødshoved har der været et teglværk, i dag kan man kun se de store rørbevoksede lergrave. På nordsiden af Skødshoved ligger ligesom på Øhoved græssede og ugræssede strandenge samt strandrørsumpe.

Mols Hoved

tykt lag af moræneler, øverst et lag af smeltevandsaflejring samt et øvre lag af moræneler med en tykkelse på op til 15 m. Mindre indlejring af plastisk ler ses stedvis tværet ud i morænen, hvor de stærke, ofte grønlig, farver er iøjnefaldende.

Langs klinterne fra Mols Hoved til Hundshoved kan man se mange skred. Digesvalen yngler i kolonier i klinterne. Den lever af flyvende insekter og edderkopper og overvintrer i Afrika.

På de tørre dele af skrænterne kan man se en typisk skræntflora med bl.a. *vild gulrød, hulkravet kodriver, gul evighedsblomst, bidende stenurt* og *kongelys*. Hvor grundvandet kommer frem i skrænten findes væld med andre planter. Fra Molshovedets klint er der en vid udsigt til bl.a. Århus, Helgenæs og Samsø.

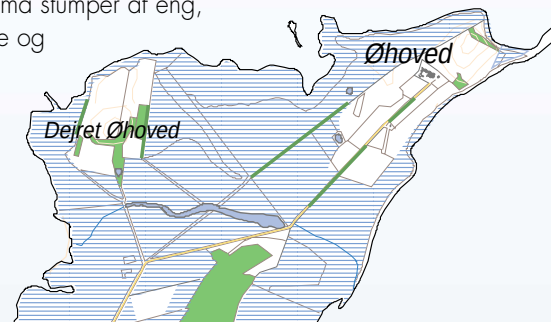
Landbrugslandet og »den lille natur«

I det dejlige bakkede landbrugsland findes »den lille natur« i form af levende hegn, alléer, gærder, stendiger, vandhuller, småvandløb og små stumper af eng, mose og

overdrev. »Den lille natur« er truet af opdyrkning, tilgroning, dræning og forurening. Den eneste mulighed for fornyelse af planter og dyr, der uddør på en lokalitet, er indvandring fra andre lignende lokaliteter. Men hvis der bliver for langt, har de ingen muligheder.

Tillerup Sø har en størrelse på 6 ha og ligger inden for Isgård-fredningen. Søbredden er domineret af *tagrør*, som står i en tæt bræmme rundt om søen. Søens afstrømningsopland er 1,1 km², hvoraf hovedparten er opdyrket. Der er ingen overfladiske tilførsel til søen, og søens afløb er rørlagt. I forhold til sin størrelse er søen – med en maksimum-dybde på 5 meter – ganske dyb. Forureningen med næringsstoffer af Tillerup Sø er mind-

sket gennem de seneste årtier, men der sker fortsat tilledning af næringsstoffer fra dyrkede arealer, og søvandet er uklart på grund af mange planktonalger.

Søen har haft en stor bestand af karper og skaller, som har bidraget til at fastholde den i en uklar tilstand. I et forsøg på at forbedre vandets klarhed har Århus Amt opfisket flere tons af disse karper og skaller og udsat geddeyngel for at forbedre rovfiskebestanden, så der kommer bedre balance i fiskebestanden, der også omfatter aborre, sandart og ål.

Sommerhusområderne

Ved Skødshovedbugten (»Skesboww«) mellem Skødshoved og Molshoved udviklede sig omkring Skødshovedbroen det første af sommerhusområderne i Tved sogn. Dampskibsselskabet drev en

omfattende passager- og fragtsejls fra 1901 til 1930'erne. Motorbåde overtog, men kort efter sidste verdenskrig indstilledes den sidste, faste fragtforbinding. I dag vidner det gamle pakhus med foranliggende gods-

sirandenge, så længe de afgræsses. Hører græsningen op, gror strandene til i rørskov og høje græsser. Blandt de fuglemæssigt fineste strandenge i Århus Amt nævnes Øhoved, hvor alle

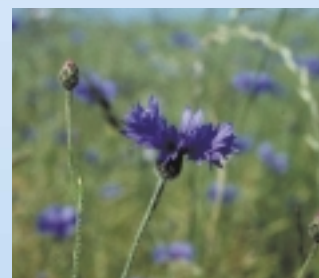
Tved sogns vestligste hoved er Skødshoved, som hæver sig med store lerbakker over havet. Disse bakker har efter istidens ophør dannet en ø. Skødshoved med Skødshovedgård, som ligger kun 10 km fra

I de høje kystklinter ved Mols Hoved (ca. 25 m) kan man nederst se et ca. 8 m

Kalø Vig

Knebel Vig

spor om stedets historiske funktion. I dag fungerer det som havnekontor.

0 1 2 3 km

- Fredet område
- Skov
- Strandeng
- Diger
- Afmærket sti
- Sti
- Privat vej
- Offentlig vej
- Blåt flag

Århusianerne havde fået kendskab til naturen og de dejlige badestrande på Mols. Landmændene udstykkede den »dårlige« jord (lyngheden). Bådtransporten kom i gang igen, men er i dag indstillet. En lystbådehavn er blevet opbygget. Skødshoved-broen er stadig et samlingspunkt, i dag for lystsejlere og sommerhusboere. Fra lystbådehavnen går der en sti til Basbjerg, hvorfra der er udsigt til Århus og Kaløvig.

Fredning af arealer ved Isgård

Det omfattende sommerhusbyggeri fik fredningsmyndighederne til at gribe ind i 1977. Området omkring hovedgården Isgård, Mols Hoved og Tillerup Sø blev fredet i 1982 for at bevare det store landskab.

Isgård

Om den middelalderlige herregård »Egsgaard« ved man kun lidt. Navnet er sikkert kommet af landsbynavnet Eg og siden omdannet til Isgård. Voldstedet efter »Egsgaard« ligger tæt på den nuværende gård.

Isgård tilhørte Århusbispen fra 1407 til 1458. Ved reformationen overgik den til kronen. I 1544 købte adelsfamilien Sandberg Isgård. I forvejen ejede familien hovedgården Kvelstrup beliggende 3 km mod nord.

Etatsråd Gersdorff købte Isgård omkring 1638 og Kvelstrup i 1692. Familien Gersdorff nævnes indtil 1773 som »ejere af hele Tved Sogn«.

Den nuværende hovedbygning er 3-fløjet og opført i 1890'erne.

Nær gården findes stengælder langs med vejene. Udlængerne omfatter bl.a. en kornlade fra 1771, som sammen med gårdspladsen gennemskæres af kommunevejen. De øvrige driftsbygninger er af yngre dato. Til Isgård hører flere små bygninger, bl.a. den gamle smedje ved vejen.

Tved Kirke er opført i 1100-tallet. Af en landsbykirke at være er den stor. Den er hvidkalket og tækket med

bly, og den er uden tårn, hvilket er et særsyn på Mols. Mod vest er et stort teglhængt kapel bygget til kirken. I 1940-45 gav man kirken en grundig restaurering. Under udgravningsarbejdet, i forbindelse med lægning af et nyt gulv, stødte man på en gammel krypt, der har indeholdt sarkofager med familien Sandberg, den gamle adelslægt på Kvelstrup og Isgård.

Fredning af Tved Kirkes omgivelser

Ved Kongsøre Hage nord for Tved by ved Knebel Vig ligger Tved Kirke. Arealerne, som omgiver Tved Kirke, blev fredet i 1981. Fredningen er dels en kulturhistorisk, dels en naturvidenskabelig fredning. Med fredningen har man ønsket at bevare den charme, der knytter sig til det pastora-

le miljø omkring Tved Kirke og præstegård. Kongsøre Hage består af hævet havbund med strandvolde foran en stejl kratbevokset litorinaskrænt. Bag ved strandvoldene er – på grund af kalkrigt grundvand i eller lige under overfladen – dan-

net et kær med sjældne kalkelskende planter, bl.a. *sumphullæbe* og *butblomstret siv*. De begunstiges af det fremsivende vand og det store kalkindhold fra kalkskaller på den hævede havbund. (Der er kun adgang fra kysten).

Landsbyerne

Tved er i dag den største by i Tved sogn med et bebyggelsesmønster, som er bevaret. I byen blev der i 1899 opført såvel missionshus som forsamlingshus, og byens skolebygning fra 1909 er et fint eksempel på datidens skolebyggeri. Her er også sparekasse, brugs og slagter.

Dejret har været Tved sogns største by – en forholdsvis stor tætbygget landsby med ca. 15 gårde, 2 smedjer og skole. Men to bybrande i

1875 og 1878 gjorde en ende på det tætte byggeri og gav anledning til udflytning af nogle af gårdene.

I byen kan man som noget ganske sjældent se et andelsbageri.

Torup ladeplads

lå ved vigen, langs Knebelvejen nord for byen Torup, før Knebelbro blev bygget. Her blev andre af sognets praktiske fællesfunktioner placeret. Først pakhuset og i 1888 andelsmejeriet. Der har i en periode været markedsplads på stedet – og i naturlig forlængelse heraf kro, siden med status af afholdshotel. Hvis man kører ad Tved sogns gamle hovedvej Tothøjvej, kan man ud over en dejlig udsigt se Torupstenen – en dysse fra oldtiden.

Af sognets øvrige landsbyer har **Eg** bevaret sin tætte bebyggelse og sine veje, som de så ud for 100 år siden.

Ture i området

Med P-pladserne ved Isgård og Hundshoved som udgangspunkt, kan du vælge ture efter, hvor langt du mener at kunne gå. Vi vil her komme med 3 forslag.

Forslag 1 og 2:

Fra P-pladsen ved Isgård går du ad en afmærket sti langs dyrkede marker med »den lille natur« hist og her. Ved Mols Hoved er der en dejlig udsigt til Århus og Samsø. Herfra går du til venstre ad stranden langs de høje klinter for herefter at dreje ad den første afmærkede sti til hovedgården Isgård. Nu følges vejen tilbage til P-pladsen (4,5 km – ca. 1 time). Du kan også forlænge ruten ved at vælge den næste afmærkede sti, der går langs gærdler, diger og en lille skov, inden du drejer mod venstre ad vejen til hovedgården Isgård (6,5 km – ca. 1 ½ time).

Forslag 3:

Du følger forslag 1 til Mols Hoved, hvorefter du drejer til højre ad stranden langs de høje klinter til Kjeldshoved. Her følger du den afmærkede sti til Bjedstrup. Nu går turen langs vejen til Landborup, hvor du ved busstoppestedet drejer til højre ad den afmærkede sti til Eg. Herefter går du til højre ad vejen forbi Isgård Hovedgård tilbage til P-pladsen. (7,5 km – ca. 2 timer).